

Kalmár Péter*

Alternatív íráshordozók IV. – kő, agyag, cserép

Jelen cikksorozatban foglalkoztunk már a nyírfakéreggel, a selyemmel és a pálmalevével.

Vannak más szerves eredetű íráshordozók is, mint például a papirusz, a pergamen, a csont (különbéféle forrásokból), a fa lapocskák, ezekre majd idővel sort kerítünk.

Most a természetben gyakran előforduló kő, valamint az agyagból készített táblácskák és a kiégetett cserép lesz íráshordozóként vizsgálódásunk tárgya.

A cserép mint íráshordozó

Gondolnánk-e, hogy a használati tárgyak alapanyaga, a cserép, amit korábban edények készítésére, később tetőfedésre alkalmaztak, élettartama alatt nem csak egy funkciót töltött be.

A törékeny edények cserepei nem kerültek azonnal a szemétdombra.

Az ókori Athén polgárai az i. e. 5. század körül jó ideig magukénak vallották a cserépszavazás demokratikus intézményét (1. ábra).

Ennek lényege abban állt, hogy a nemkívánatos athéni polgárokat úgymond összeírták, és akire a legtöbb szavazat jutott, annak 10 évre el kellett hagynia a városállamot.

Ha valaki korábban visszatért, arra halálbüntetés várt.

1. ábra. Szavazócserép

A szavazatok, vagyis a száműzendő személyek nevét cserépdarabokra írták, illetve karcolták egy keményebb tárggyal.

Arról, hogy az adott évben legyen-e cserépszavazás, a népgyűlés döntött. Ha valamilyen okból erre szükség volt, akkor azt a népgyűlést követő két hónapon belül megtartották.

Az Agora elkerített részén lévő urnákba helyezték a szavazócserépeket, és amennyiben az összes leadott szavazat a hatazet meghaladta, a legtöbb szavazatot kapott polgárnak el kellett hagynia Athént.

A száműzöttek vagyonát nem kobozták el, és büntetésük lejártá után szabad polgárként visszatérhettek.

Olyan eset is előfordult, hogy bizonyos politikai vagy hadi események hatására a száműzött polgárnak vissza kellett térnie. Ezt amnesztia kihirdetésével tették lehetővé.

Más városok, így többek között Milétosz, Epheszosz, Argosz és Megara is bevezették a cserépszavazás intézményét, ám az i. e. 4. századot követően ezt

*Magyar Papír- és Vízjeltörténeti Társaság

a továbbiakban Hellaszban már nem alkalmazták. Szürköszaiban nem cserépet, hanem olajfalevelet használtak a szavazásra.

A fennmaradt cserépleteken nemcsak a neveket, hanem időnként a névhez fűzött megjegyzést (például rágalmazó, áruló) is találtak a régészek.

Az ókori Egyiptom területén, a Karún-tó közelében másfél évezreddel korábbról találtak írott cserépleteket. A mintegy 150 darab cserépre egy-egy pap nevét írták. Mindegyikük Szoknopaioszt, a termékenység és a férfierő istenségét szolgálta. Valószínű, hogy a cserepek vallási célokra készültek.

A legrégebbi, ma ismert cserépre írt lelet Bulgáriában, Nova Zagoránál került elő. A kutatók szerint naptári és rituális tartalmú írásjelek vannak a cserép mindkét oldalán. A 8000 éves lelet a ma ismert legrégebbi az írást tartalmazó régészeti tárgyak között.

Agyagtáblák

Az ókori Közel-Keleten időszámításunk előtt 4000–3000 évvel már használtak agyagtáblákat gazdasági feljegyzések céljára, főleg kereskedelmi tételek mennyiségének rögzítésére.

A friss agyagból formált kis téglákra nádból készült stylus segítségével nyomták be az elszámolási tételekre vonatkozó képszerű vagy vonalas írás jellegű ábrákat, majd az agyagtéglácskákat a napon megszáritották.

A táblák törékenyek voltak. Aktualitásukat elvesztvén vízzel újra formázták, írható tették az agyagot, így ismét felhasználták új információk rögzítésére.

A valódi írás kialakulását követően, i. e. 3000–2500 után már nem csak gazdasági eseményeket írtak erre az anyagra.

A fennmaradt, immár kiegészített agyagtáblákra meséket, mítoszokat, novellákat, esszéket, himnuszokat, verseket, törvényeket írtak. Nagy könyvtárak alakultak ki.

Az egyik legismertebb, agyagtáblára írott irodalmi mű a Gilgames eposz.

Találtak imákat, recepteket, tudományos értekezéseket is.

Az ékírás az egész Közel-Keleten elterjedt. Az idők során ezt a kissé bonyolult írástípust igyekeztek egyszerűsíteni (2. ábra).

Az agyagtáblák használata a Földközi-tenger medencéjében is terjedt.

2. ábra. Ékírásos agyagtábla

Cipruson és Krétán egyaránt találtak ilyen íráshordozókat.

A könyvtárakban őriztek nagyobb lélegzetű munkákat is. A többkötetes (több-táblás) munkák egyes tábláira őrszó került, ami megegyezett a következő agyagtábla kezdőszavával.

Az írnokok és másolók megbecsült tagjai voltak a sumér és a többi ókori társadalomnak.

Az oktatás legfontosabb eleme volt az írástanítás. Az iskolák általában a templomok mellett működtek. A másolók egyébként nők is lehettek.

Az ékírás az európaiak előtt ismeretlen volt. Egyes utazók felfedeztek ugyan ékírással díszített sztéléket, kőtáblákat, de a szövegek megfejtésére csak nemzetközi összefogással, az 1800-as évek közepére kerülhetett sor.

Újabb és újabb leletek kerülhetnek elő. Még sok feltáratlan ásatási terület van a Közel-Keleten. Nemrég Szíriában találtak rá a ma ismert legrégebbi zenei anyagra. Az agyagtáblára ékírással rögzített kotta egy ó-örmény egyházi himnuszt tartalmaz. A dallamon kívül az előadás módjára való instrukciókat is feljegyeztek a táblácskára. A zene iránt érdeklődők számára a hangzó anyag rekonstrukciója is megtörtént és az internet segítségével mindenki számára hozzáférhetővé vált.

A kő mint íráshordozó

Az agyagtáblákra rögzített ékírás a szellemi élet értékeit őrzi.

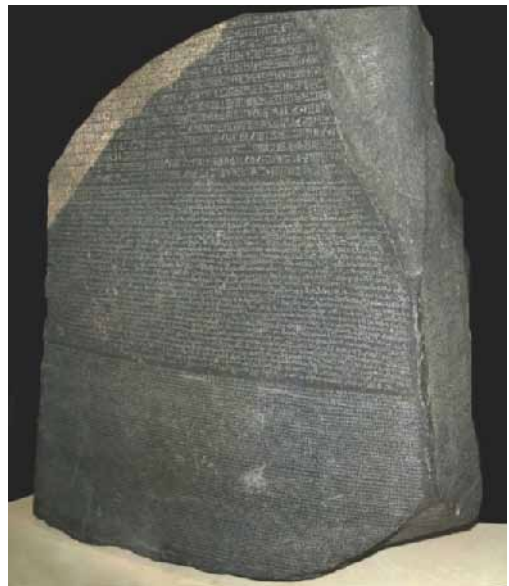
A kövekből készült reliefek, sztélék, szobrok, városkapuk az uralkodók dicsőségét hirdetik.

A legismertebb írott kőemlékek közül egy észak-afrikai lelettel kezdjük az ismertetést, ez pedig a rosette-i kő.

I. e. 196-ban V. Ptolemaiosz rendeletet adott ki különféle kivetendő adókról és templomokban felállítandó szobrokról. A rendeletet három nyelven: az istenek nyelvén, hieroglifákkal, a nép nyelvén, démotikus írással és ión nyelven, vagyis görögül rögzítették.

A démotikus írás a klasszikus egyiptomi hieroglifák egyszerűsítésével jött létre, ám épp az összevonások miatt nehezebben olvasható.

Jean-Francois Champollion volt az a francia tudós, aki a rosette-i kő egyes

3. ábra. A rosette-i kő

4. ábra. Hammurápi törvényei

részeit lefordította és az imént említett, nehezen olvasható írást megfejtette.

Maga a kő Rosette (mai nevén Ras-hid) egyiptomi kikötőváros közelében hívta fel magára Bouchard francia kapitány figyelmét egy erőd építési munkálatai során. Akkor ugyan a Bonaparte Napóleon által alapított Egyiptomi Intézetbe került, de később Londonba szállították és 1802-óta a British Museum őrzi (3. ábra).

A dicsőség és a hadi szerencse forgandó!

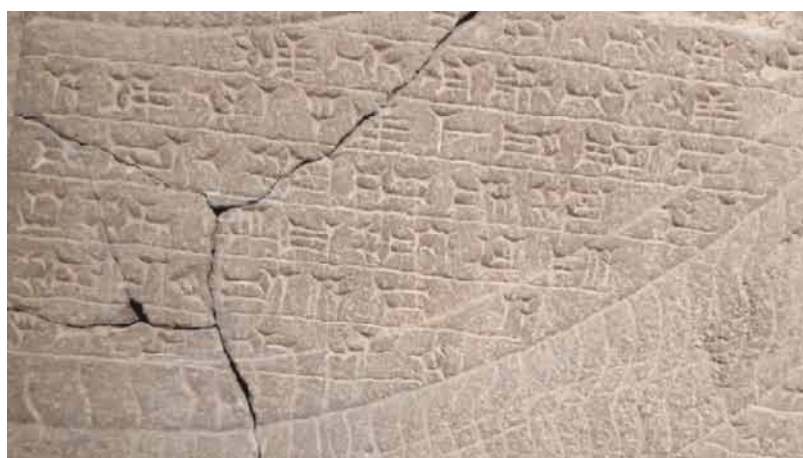
A második, sokak által ismert írott kő egy diorit (lávakő) anyagú oszlop, amely Hammurápi király (i.e. 1811-i.e.1750) törvényeit tartalmazza. A két méternél is magasabb sztélé a király halála után Babilonból Szúzába került,

onnan pedig 1910-ben Párizsba, a Louvre gyűjteményébe (4. ábra).

Asarhaddon asszír király sztéléje Sam'al/Zincirli (a mai Törökországban van) citadellájának belső kapujánál várta a XX. századi felfedezőket.

A király eredményes hadjáratokat vezetett Egyiptom és számos szíriai városállam ellen. A sztélé őt ábrázolja óriásként, mellette a két aprócska alak Shamsh-Shum-ukin, Babilon későbbi ura, és Assurbanipal, aki Asarhaddon-t követte az asszír trónon (5. ábra).

A teljes sztélé egy részletét kinyitva látható, hogy a nagy király ruházatának alsó része, illetve a dombormű alja szolgált a dicsőséges hadjáratok írásos megörökítésére. A lelet ma Berlinben, a Museum Insel területén

5. ábra. Asharhaddon sztéléje

6. ábra. Az emberfejű szárnyas oroslán,
az ókori városok kapuőre

7. ábra. A kapuőr üzenete

látható. Végezetül nézzük meg az emberfejű szárnyas oroslánokat (6. ábra).

Több, egykori kisázsiai városban található ilyen hatalmas kapuőrök, akik (amik) a helyi uralkodó testi épségére voltak hivatottak vigyázni. Nem csupán kolosszális méretükkel kellett elijeszteniük a rossz szándékú látogatókat, hanem a domborműre írott mágikus szövegekkel is (7. ábra).

Ma a világ nagy múzeumaiban állnak rendületlenül, a látogatók nap mint nap megújuló rohama közepette.

Befejezőként a bibliai tízparancsolat sem maradhat említés nélkül. A Mózes által a Szináj-hegyen átvett kőtábla a zsidó-keresztény kultúrkör fontos része, és másolata ma is egyházi épületek, elsősorban zsidó templomok, imaházak jellegzetes ismertetőjegye.

Források

Várkonyi Nándor: Az írás története című munkája, a Wikipédia szócikkei és a szerző saját gyűjtése, felvételei.